

Regeringen
Arbetsmarknadsdepartementet
103 33 Stockholm

Ut ur utsatthet (SOU 2023:97) och Sexuellt utnyttjande i pornografiskt syfte – våldsutsatthet som behöver synliggöras (SOU 2023:98)

Dnr A2023/01688, A2023/01703

Skolverkets har ombetts att yttra sig över remisserna. Yttrandet behandlar de delar av betänkandet där Skolverket bedömer att skolväsendet påverkas och som myndigheten har synpunkter på.

Sammanfattning

Skolverket konstaterar att utredningarna lämnar flera förslag på angelägna frågor i arbetet för att stötta utsatta barn och elever. Skolverket framhåller att skolväsendet har en viktig roll i arbetet mot barns och elevers utsatthet. Detta arbete utgår från skolväsendets uppdrag och ansvar i enlighet med gällande skolförfattningar. Utbildningens mål är att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden.¹ Skolans elevhälsoarbete ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål.² Myndigheteten vill framhålla att skolans ansvar för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet behöver utgå från lokala förhållanden och elevernas behov, omfatta all personal och vara en del av skolans systematiska kvalitetsarbete. Strukturer och rutiner för hur externa dialoger, exempelvis med hälso- och sjukvården, och socialtjänsten, ska gå till behöver tas fram lokalt

Skolverket delar utredningens uppfattning om att skolan kan vara en arena för att uppmärksamma och därmed skapa förutsättningar att bryta barns utsatthet, men myndigheten anser att förskola och skola inte kan vara en aktör med specialiserad kunskap i syfte att identifiera fler individers specifika utsatthet. Myndigheten instämmer i vikten av att barn vågar berätta för personal om eventuell utsatthet.

¹ 1 kap 4§ Skollagen (2010:800)

² 2 kap 25§ Skollagen

För att främja detta behövs en trygg och säker förskole- och skolmiljö som präglas av tillitsfulla relationer, intern och extern samverkan, rutiner för att anmäla oro till socialtjänsten samt i förekommande fall överväga polisanmälan. Skolverket instämmer i utredningens beskrivning att stöd till yrkesverksamma i alla skolformer är viktigt, men avstyrker förslaget att ta fram nya preciserade stöd. Skolverket erbjuder redan flera stöd inom områden trygghet, tillitsfulla relationer och samverkan. Exempel på stöd finns i yttrandet om förslag 10.1.4.

Skolverket ser det som angeläget att det inte uppfattas som att det är barnets ansvar att ta sig ur utsattheten, det är samhällets ansvar. Myndigheten håller därför med utredningen om vikten av att skolan agerar skyndsamt så att de utsatta barnen eller eleverna får skydd, stöd och vård. Detta gör skolan genom sin skyldighet att anmäla oro till socialtjänsten. Myndigheten framhåller vikten av att skolan har rutiner för samverkan med socialtjänsten och betydelsen av att orosanmälan görs vid minsta misstanke.³ På så sätt kan socialtjänsten ta sitt ansvar att utreda och åtgärda ett barns behov av skydd.

Skolverkets synpunkter

Yttrandet följer dispositionen i utredningarna. Först följer förslagen för SOU 2023:97 och därefter förslagen i SOU 2023:98.

Ut ur utsatthet (SOU 2023:97)

10.1.2 Specialiserade lågröskelverksamhet riktad till barn

Skolverket avstyrker förslaget om att skolan och elevhälsan ska ingå i den specialiserade lågröskelverksamheten. Myndigheten anser att skolväsendet inte är en verksamhet som kan eller ska systematiskt fråga specifikt om sexuell utsatthet då skolan inte har en utredande roll om detta. Skolverket ställer sig positiv till skolans samverkan med hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i enlighet med skollagen.⁴ Myndigheten vill framhålla vikten av att skolan vid oro om att barn far illa har rutiner för att fullfölja skyldigheten att anmäla oro för barn till socialtjänsten.

Skolverket håller med utredningen om att skolan kan vara en viktig arena för att uppmärksamma och därmed bryta barns utsatthet. Myndigheten vill dock betona att detta görs med utgångspunkt i skolans uppdrag och ansvar i enlighet med skolförfattningarna. För att barn ska våga berätta behöver skolan utveckla tillitsfulla relationer.

³ <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/stodja-elever/barn-och-unga-som-riskerar-att-fara-illa/anmala-oro-for-barn/>

⁴ 2 kap. 25 § Skollagen

10.1.4 Undersökande verksamhet och rutiner för att fråga om sexuell exploatering

Skolverket avstyrker förslaget om att skolan generellt ska ställa specifika frågor om sexuell utsatthet. Myndigheten anser att skolväsendet inte är en verksamhet som kan eller ska systematiskt fråga specifikt om sexuell utsatthet då skolan inte har en utredande roll om detta. Skolverket framhåller vikten av att skolan vid oro om att barn far illa har rutiner för att skyndsamt fullfölja skyldigheten att anmäla oro för barn till socialtjänsten, som då utreder barns behov av skydd och stöd.

Skolverket avstyrker därmed även förslaget om framtagande av ett metodstöd för skolan. Om förslaget om metodstöd skulle gå vidare anser myndigheten att det bör kunna inrymmas inom ramen för det nationella hälsoprogrammet. I arbetet med det kommande nationella hälsoprogrammet finns också stora möjligheter till samverkan mellan olika myndigheter och samordning av uppdrag för att upptäcka sexuell utsatthet hos barn och unga.

Skolverket vill lyfta fram att skolans skyldighet att erbjuda varje elev hälsobesök regleras i 2 kap 27 § skollagen. Myndigheten understryker att det inte regleras i skollagen hur hälsobesöken ska fördelas över årskurser och inte heller hälsobesökens innehåll. I praktiken kopplas ofta hälsokontrollerna i ett hälsobesök till ett så kallat hälsosamtal, vilka inte är reglerade och inte alltid genomförs av skolsköterska. Det kan till exempel vara kuratorn eller en mentor som genomför samtalen. Vid ett sådant genomförande journalförs bara hälsokontrolldelen. Skolverket vill även lyfta fram att hälsobesök är ett erbjudande, vilket betyder att det inte genomförs om exempelvis vårdnadshavarna motsätter sig det. Hälsobesöken är därmed inte nationellt standardiserade, vilket medför att de inte kan användas för screening.

Skolverket anser att skolan kan vara en arena för att upptäcka utsatthet, där grunden är att barn ska våga berätta om sin utsatthet och att personal i skolan ska kunna agera. Skolverket har flera stöd inom områdena trygghet, tillitsfulla relationer samt intern och extern samverkan, exempelvis:

- utbildning i traumamedveten omsorg (TMO),⁵ i samarbete med Rädde Barnen,
- kompetensutveckling *Främja trygghet och studiero*,⁶ som lyfter vikten av tillitsfulla relationer,
- om skolans gemensamma elevhälsoarbete,⁷ stöd ges för organisering av ett mer systematiskt arbete,
- verktyg för arbetet med alla elevers lärande, utveckling och hälsa,⁸ de kan användas som ett analysverktyg för elevhälsoarbetet,

⁵ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kurser-och-utbildningar/tmo-utbildning-i-traumamedveten-omsorg>

⁶ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/vardegrund-och-arbetsmiljo/framja-trygghet-och-studiero>

⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/elevhalsoarbete/skolans-gemensamma-elevhalsoarbete>

⁸ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/elevhalsoarbete/verktyg-for-arbetet-med-alla-elevers-larande-utveckling-och-halsa>

- TSI, tidiga och samordnade insatser för barn och unga för att ge stöd i ett tidigt skede av en ogynnsam utveckling⁹. Detta inkluderar samverkansformerna SIG (sociala insatsgrupper) och SSPF (samverkan skola, socialtjänst, polis och fritid),
- om kontinuerlig skolgång för barn och unga i samhällsvård (Samordning socialtjänst och skola, SAMS och SiSam)¹⁰,
- om skolsociala team (SST), statsbidrag för skolsociala team¹¹,
- *Vägledning för elevhälsan*¹²,
- om att dela information mellan skola, socialtjänst och polis.¹³

10.3.3 Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska verka för att alla kommuner ska kunna erbjuda exitprogram och program för barn samt för att kommuner och regioner ska utveckla specialiserad lågtröskelverksamhet. Socialstyrelsen ska förvalta programmet för barn

Skolverket har inga synpunkter på förslaget. Om förslaget genomförs och det utvecklas ett stöd som omfattar personal i skolan är det Skolverkets ställningstagande att myndigheten bör vara en samverkande aktör i arbetet. Ett eventuellt stöd behöver ta sin utgångspunkt i skolans hälsofrämjande och förebyggande arbete.

10.3.9 Kontaktvägar till stöd för barn och unga utifrån deras åsikter och erfarenheter

Skolverket ser positivt på förslaget. Det är myndighetens hållning att barns röster är viktiga att inhämta i frågor som rör barn.

10.3.11 Rutiner för att fråga om våld samt bedömningsmetoder behöver utvecklas

Skolverket avstyrker förslaget att få i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur en satsning för att höja barns kunskaper om våld kan genomföras i samtliga skolformer, samt förslaget som berör förändringar i skolförfattningar.

Myndigheten hänvisar till yttrandet *En uppväxt fri från våld* där Skolverket bedömer att innehållet i de förändringar som efterfrågas redan finns i och med de nya skrivningarna i läroplanerna som började gälla i juli 2022. Läroplanerna betonar vikten av att skapa en trygg och säker miljö för eleverna samt att arbeta

⁹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/ge-extra-stod-till-elever/tidiga-och-samordnade-insatser-for-barn-och-unga>

¹⁰ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/obruten-skolgang-for-barn-och-unga-i-samhallsvard>

¹¹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statsbidrag/statsbidrag-for-personalkostnader-for-skolsociala-team-2024>

¹² <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/>

¹³ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/dela-information-mellan-skola-socialtjanst-och-polis>

för att förhindra och motverka våld och kränkningar ur olika perspektiv. Där finns skrivningar om att våld ska förebyggas och bemötas med kunskaper och aktiva insatser. I förskolans, grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och motsvarande skolformer finns formuleringar om att barn och elever ska få kunskap om barnkonventionen och dess innehåll. I läroplanerna för grundskola och motsvarande skolformer finns även skrivningar om att eleverna ska få kännedom om hur de kan få hjälp om de upplever otrygghet i eller utanför skolan. Skolan har en fortsatt viktig roll att förmedla denna kunskap och skapa en trygg och säker miljö för eleverna.¹⁴

Skolverket instämmer med utredningen om att stöd för skolans förebyggande och hälsofrämjande elevhälsoarbete skulle kunna omhändertas inom ramen för det nationella hälsoprogrammet. Inom ramen för de nationella hälsoprogrammen finns möjlighet till samverkan mellan olika myndigheter och uppdrag för att upptäcka sexuell utsatthet hos barn och unga.

13.2.1 Konsekvenser för barn

Skolverket håller med utredningen och ser det som angeläget att det inte uppfattas som att det är barnets ansvar att ta sig ur utsattheten, det är samhällets ansvar.

Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras (SOU 2023:98)

16.1.1 Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften bör tydligt ingå i nationella strategier

Skolverket instämmer med förslaget om att området skulle kunna omhändertas inom ramen för det nationella hälsoprogrammet. Skolverket medverkar utifrån sitt kompetensområde i arbetet med att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga. Inom ramen för nationella hälsoprogrammen finns också stora möjligheter till samverkan mellan olika myndigheters ansvar och uppdrag för att upptäcka sexuell utsatthet hos barn och unga.

¹⁴ Yttrande över remissen En uppväxt fri från våld – En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, Dnr 2023:1014,
<https://www.regeringen.se/contentassets/df3c886af46f4c4aaa68fb03cec1b40f/skolverket.pdf>

16.3.4 De hbtqi-strategiska myndigheterna bör gemensamt undersöka behovet av insatser för att nå hbtqi-personer

Skolverket tillstyrker förslaget men föreslår att det enbart ges till Folkhälsomyndigheten i egenskap av samordnande myndighet. Myndigheten ser positivt på att övriga hbtqi-strategiska myndigheter ska vara samverkande.

16.4.4 Yrkesverksamma inom skolor ska ha tillgång till kunskapsstöd utifrån bästa tillgängliga kunskap

Skolverket avstyrker förslaget att ta fram stödmaterial för undervisning. Myndigheten erbjuder i första hand fortbildning och stödmaterial för skolans personal. Skolverket bedömer att myndigheten kan se över på vilket sätt kunskap som utredningen behandlar eventuellt kan läggas till i befintliga stöd som Skolverket erbjuder lärare inom ramen för befintliga uppdrag. Myndigheten erbjuder kompetensutveckling till yrkesverksamma i sameskolan grundskolan, anpassade grundskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan. Skolverket ställer sig positiv till samverkan med Barnafrid. Myndigheten avser att vid behov samråda med Specialpedagogiska myndigheten för att nå barn med funktionsnedsättningar.

Skolverket avstyrker förslaget att säkerställa att relevant kunskapsbaserad information som utredningen behandlar finns i *Vägledning för elevhälsan*. Vad det gäller eventuella revideringar av vägledningen avvaktar Skolverket och Socialstyrelsen arbetet med det nationella hälsoprogrammet.

Skolverket vill lyfta att utredningens förslag om kunskapsstöd för professionella skulle kunna omhändertas inom ramen för det nationella hälsoprogrammet. Skolverkets deltagande i nationella hälsoprogrammen framgår i myndighetens svar under yttrandet om 16.1.1.

16.6.1 Förebyggande arbete bör ingå i överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner

Skolverket har inga synpunkter på förslaget. Om förslaget genomförs och ett stöd tas fram så behöver det ha sin utgångspunkt i skolans hälsofrämjande och förebyggande arbete för att vara användbart för skolväsendet. Ett sådant stöd behöver även vara tillgängligt för samtliga huvudmän inom skolväsendet.

20. Konsekvensanalyser

Skolverket vill framföra att omfattningen på arbetet är svår att bedöma i dagsläget och att det är svårt att ta ställning till kostnadsuppskattningen.

På Skolverkets vägnar

Tommy Lagergren
Avdelningschef

Lina Österman
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har även enhetschefen Anders Palm samt undervisningsråden Lydia Folke och Lina Österman (föredragande) deltagit.